

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

386 פ"ק ע"פ מאות תש"פ ענה' 6' א"י 386
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,
ניתן לקבל את העלון במייל etayba1@gmail.com

הנושא: יופי חיצוני חיובי או שלילי

נמצא כי הכיעור נחלתם של החכמים, ומעלה היא ואם כן כיצד ניתן לשבח את יפי התואר?

אלא, המעיין היטב בדברי רבי יהושע בן חנניה יראה כי למעשה אין בדבריו ביקורת על היופי לעצמו, אלא על התוצאות הבעייתיות שהוא גורם. והגמרא בתענית מקדימה למעשה ואומרת: "דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה כדאמרה ליה ברתיה דקיסר וכו'". כלומר, באמת מצד החכמה היוצאת מפניו של החכם – מוכרח הוא להיות יפה תואר, כי "חכמת אדם תאיר פניו". וכמו שכתב בספר אהבת יהונתן (לך לך ב"ב, ז"א): "כי הארת השכינה עושה שהיא יפת תואר למאוד, כדכתיב חכמת אדם תאיר פניו, ולכן אסתר ירקרקת היתה, רק כשלבשה רוח"ק היתה יפה מכל הנשים". ומה שמצינו תלמידי חכמים מכוערים הוא מחמת החשש ש"היין יחמיץ" כלומר שלא יבואו לידי גאווה, לכן משמים מכוערים אותם.

אבל האמת דרש"י (עבודה זרה טז: ד"ה בכלי מכוער) פ"י שהוא משום דדרכן של תלמידי חכמים שמצטערין על לימוד תורה ואינם מכבדים בגדיהם, וזהו בכלי מכוער, ולא שהם עצמם מכוערים (וכמו שפי' הרא"ש נדרים נ: שכתב על ריב"ל שהיה שחור) וכן דייק השפת אמת (תענית שם) מדברי התוספות (תענית שם ד"ה אי הוה) שכתבו: "אם היו שונאים היופי הווי תלמידי חכמים ביותר", דמשמע שהוא דבר התלוי בהם. ודר"ק.

תירוץ מענין לשאלתנו הביא רבי יהונתן אייבשיץ זצוק"ל בספרו יערות דבש (ח"א, דרוש ד'): צאו וראו כמה חטא גורם, לא זו בממון - אף בגוף, דאמרין בגמרא (תענית ז.) ששאלו לרבי יהושע בן חנניה תורה מפוארה בכלי מכוער, שהיה שחור, ואמר אבא היכי רמי חמרא, א"ל בחרסים ששומרים היין, כך הדבר בבעלי תורה שהתורה שורה בבני אדם כעורים וכו', ומקשים: הא פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה (ב"ב עה:): וכן שופרא דיעקב? אבל הענין, כי כבר ידוע מאמר הפילוסוף, האדם יולד מאדם ומהשמש, הרצון, המזל והאדם המה גורמין ההיריון והלידה, ולפי טבע כוכבים, כבר אמרו הטבעים כי כל מי שטבעו ממרה ירוקה ושחורה הוא עלול למושכלות, ומזג ירוקה ושחורה מורה בהכרת פניהם כחושי בשר דל ורזה ופניהם כרכומי ושחור, ולכן אמרו דהתורה ומדע מצויים באנשים מכוערים, כי הוא מורה על מזג ה"ל, אך זהו מפאת הטבעי שהוא מחמת המזל, אבל מי שהוא למעלה מהמזל ואין ענינו תלוי במזל, פשיטא שאין בכל זה ראייה, ואדרבא ודאי שגופו יותר בהיר בשחקים, ועל זה נאמר (קהלת ה' א') "חכמת אדם תאיר פניו", ולכן הראשונים שהיו למעלה מהמזל היו בעלי תואר ויופי למאוד, אמנם כאשר גלינו בע"ה ובאנו לידי הנהגת השמש וכוכבים, אנו נכנעים לאיכות הגוף ומזגו, ולכן צריך גוף ומזג עלול לחכמה, ולא תמצא אלא במזג ה"ל שחורה וירוקה, והכרת פניהם ענתה שחורי וכרכומי, ולכן הראשונים היו כפני חמה, ולא ריב"ח שהיה אחר חורבן. עכ"ל יע"ש מה שהאריך בזה.

הוי, א"כ, שבדורות הראשונים שהיו למעלה מן המזלות והשפעותיהם, כמו דורו של יעקב ושל משה שלא היו כפופים למזל, היה היופי סימן לחכמת אדם שתאיר פניו, אולם אחרי שירדנו מגדולתנו והמזלות משפיעים עלינו, אדרבה, החכמה משתמרת יותר במי שטבעו גרם לו להיות כעור יותר ואינו נמשך לגאווה ויינה של תורה השרוי בתוכו - ישתמר ולא יחמץ.

התורה אומרת (שמות ב', ב') בענין לידת משה רבינו: "וַתֵּהָרֵא אֶשָׁה וַתֵּלֶד בֵּן וַתֵּרָא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא וַתִּצְפְּנֶהוּ שְׁלֹשָׁה יָרְחִים".

מה פירוש הביטוי "כי טוב הוא"? האבן עזרא מסביר בפשטות שמדובר בילד יפה.

חז"ל במסכת סוטה (יב.) נותנים לכך כמה פירושים אחרים: ותרא אותו כי טוב הוא – תניא, ר"מ אומר: טוב שמו; ר' יהודה אומר: טוביה שמו; רבי נחמיה אומר: הגון לנביאות; אחרים אומרים: נולד כשהוא מהול; וחכמים אומרים: בשעה שנולד משה – נתמלא הבית כולו אור, כתיב הכא: 'ותרא אותו כי טוב הוא', וכתב התם: 'וירא אלהים את האור כי טוב'.

לפי דברי רבי מאיר, "טוב" הוא שמו של משה; לפי ר' יהודה שמו טוביה; לפי ר' נחמיה זהו ביטוי שמראה על היכולת הנבואית של משה; לפי אחרים דבר זה בא לומר שמשו נולד מהול, ולפי חכמים דבר זה בא לומר שבזמן לידתו של משה נתמלא הבית כולו באור, שהרי על האור נאמר "וירא א-להים את האור כי טוב".

הספורנו משלב ביאור המשלב בין הפשט – שהיה תינוק יפה – ובין הדרש (המדבר על שלמות רוחנית: נולד מהול, מוכן לקבלת נבואה, נתמלא הבית אור) ומסביר שכיוון שאמו של משה ראתה שהיה תינוק יפה במיוחד, הבינה שיש בו גם שלמות פנימית מיוחדת. וזה לשונו: כי טוב הוא. יפה, כמו כי טובות הנה ראתהו יפה יותר ממה שהיה מורגל וחשבה שזה היה לתכלית מכוון מאת יוצרו, כי אמנם יופי התבנית יורה על טוב מזג החומר ושלמות הכח המצייר. ע"כ.

נמצא כי יופי חיצוני מעיד על יופי פנימי ודבר ראוי הוא. ואכן מצינו בחז"ל שהיו משבחים את היופי החיצוני, למשל, הגמרא בברכות (ה:): מביאה: רבי אלעזר חלה. בא רבי יוחנן לבקרו. רבי יוחנן ראה כי רבי אלעזר גר בבית אפל. הוא הסיט את הווילון ונכנס אור לחדר. חזה רבי יוחנן ברי אלעזר כשהוא בוכה. שאל אותו: מדוע אתה בוכה? אם בשל העובדה שלא הרבית בלימוד תורה, שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים; אם בשל עניותך, לא כל אחד זוכה הן למעמד תורני והן לעושר; אם בשל בנין שנפטר, זו העצם העשירית של בני (לרבי יוחנן נפטר עשרה בנים בחייו). ענה לו רבי אלעזר: אני בוכה על יופיך שיבלה בעפר! אמר רבי יוחנן: על זה באמת ראוי לבכות, ובכו שניהם כאחד.

אולם אם כך יש לשאול, הגמרא בתענית (ז.) מספרת: בתו של הקיסר אמרה לרבי יהושע בן חנניה: "חכמה מפוארת בכלי מכוער" (רבי יהושע לא היה נאה). אמר לה (בבוז): אביך מאחסן את יינו בכלי חרס בזויים! אמרה לו: אלא במה יאחסנו? אמר לה: אתם, שחשובים אתם, ראוי כי תאחסנו את היין בכלי זהב וכסף. הלכה ואמרה לאביה כי יאחסן את היין בכלי זהב וכסף, והיין כולו החמיץ. סיפרו זאת לקיסר. שאל הקיסר את ביתו: מי יעץ לך לאחסן כך את היין? אמרה לו: רבי יהושע בן חנניה. הלכו וזימנו את רבי יהושע בן חנניה לפני הקיסר. אמר לו הקיסר: מדוע יעצת כך לבתי? השיב רבי יהושע: כשם שהיא טענה נגדי כך טענתי נגדה. הקשה הקיסר: והרי יש תלמידי חכמים נאים? ענה רבי יהושע: לו היו מכוערין היו תלמידי חכמים גדולים יותר!

"ואהבת לרעך כמוך" כסגולה לקבלת התפילה

התורה הקדושה מלמדת אותנו, שכאשר בני ישראל התבססו בארץ מצרים, והחלו להתרבות בארץ, מציאות זו הייתה קשה מאוד בעיני פרעה, עד שחשש שבני ישראל ישתלטו על מצרים, וכאשר תהיה מלחמה, יצטרפו בני ישראל לאויב הנלחם וימרדו בשלטון. לכן התחכם פרעה לבני ישראל, וכינס את יועציו לבקש תחבולה, איך לפתור את הבעיה שיש לו עם בני ישראל.

וכפי שמספרת הגמרא בסוטה (יא): "שלשה היו באותה עצה, בלעם ואיוב יתרו, בלעם שיעץ - נהרג. איוב ששתק - נידון ביסורים. יתרו שברח - זכה מבני בניו שישבו בלשכת הגזית".

וכן אומרת הגמרא בסנהדרין (קו): "וירא את הקיני וישא משלו" (בלק כ"ד, כ"א) - אמר לו בלעם ליתרו: קיני, לא היית עמנו באותה עצה - מי הושיבך אצל איתני עולם [רש"י: שעתידיים בניך לישב בלשכת הגזית...]? והיינו דאמר ר' חייא בר אבא אמר ר' סימאי, שלושה היו באותה עצה - אלו הן: בלעם ואיוב ויתרו. בלעם שיעץ - נהרג, איוב ששתק - נידון ביסורים, יתרו שברח - זכו מבני בניו שישבו בלשכת הגזית.

מהי אותה עצה?

רש"י במסכת סוטה אומר שהעצה היא "הבה נתחכמה לו". ובסנהדרין מרחיב רש"י שהעצה היא "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו".

ויש לשאול, הגמרא בסנהדרין (שם ע"ב) מביאה, שבלעם שנהרג על ידי פינחס היה באותה עת בן שלושים ושלש, שנאמר (תהלים נ"ה, כ"ד) "אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם". ואם נאמר שבלעם היה מיועציו של פרעה במצרים, קשה, כיצד יתכן שבמלחמת מדין היה רק בן שלושים ושלוש?

ואכן, רש"י על אתר עומד על כך וכותב שבהכרח צריך לומר שאלו הן אגדות חלוקות, וז"ל: בר תלתין ותלת - ור' חנינא לית ליה דר' סימאי דאמר לעיל 'שלושה היו באותה עצה דפרעה - בלעם ואיוב ויתרו', דלר' סימאי בלעם חיה יותר מן מאתיים ועשר שנים - דהא היה בעצת פרעה ד"כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", דלר' סימאי כל אותן מאתיים ועשר שנים שהיו ישראל בגלות מצרים עד מלחמת מדין חיה בלעם. עכ"ל.

אולם ה'חזקוני' (שמות א', ט') תירץ, וז"ל: ...אלא י"ל, תרי בלעם הו, וזה אביו של אביו, ונכדו נקרא 'בלעם' על שם זקנו. עכ"ל.

אמנם, ב'דעת זקנים' וב'הדר זקנים' בפרשת שמות (א', ו') הביאו את דעת ר' מנחם מיואנ"י שמכח קושיא זו פירש את דברי ר' סימאי באופן אחר לגמרי, וז"ל: ...לכך פירש ר' מנחם מיואנ"י, 'שלושה היו באותה עצה ד"לכה איעצך" (בלק כ"ד, י"ד), כדאמרין: אמר ליה לבלק, אלוהיהם של אלו שונא זימה הוא, כדאיתא ב'חלק' (סנהדרין קו.), עכ"ל, והובאה דעה זו אף ב'חזקוני' (שם).

על פי זה נבוא וניישב קושיה גדולה, שחז"ל אומרים ששכרו של יתרו היה שבני בניו ישבו בלשכת הגזית, מדוע לא נאמר דבר פשוט יותר ששכרו היה שזכה לחתן כמו משה רבינו?

אלא שבאמת העצה היתה לטמא את ישראל, דבר שאירע רק לאחר שמשו התחתן עם בתו של יתרו - ציפורה.

תירוץ נוסף שראיתי בזה, עפ"י מדרש פלאי המובא ב'מדרש תלפיות' (ענף בתיה וציפורה) בשם ספר ילקוט דוד בשם הזוה"ק: "נולדו עם משה ב' אחיותיו ושמן: צפורה ובתיה. והיו יפות מראה, ובקטנותן חמדן פרעה ואספם לביתו. את בתיה לקחו לו כבת, ואת ציפורה לקח יתרו וגידלה כבת. ומשה התחתן עם אחותו ציפורה, ולפני מתן תורה הותר להתחתן עם אחותו".

לפי"ז, הרי שציפורה אשת משה היתה מאומצת אצל יתרו ולא היתה בתו ממש, וע"כ אין בכך שכר, שהרי משה רבינו לא היה חתנו באמת!

ונראה לומר תירוץ חדש בזה, יתרו, בבריתו, נמנע מלצער את כלל ישראל, ומידה כנגד מידה זכה שבני בניו ישבו בלשכת הגזית. היינו: לשכת הגזית היא מקום ישיבתם של שבעים ואחד דיינים - סנהדרין גדולה. אשר עיקר תפקידם של הסנהדרין לשמור על השלום בישראל שלא יזיקו ליהודי, וכל דבר יבוא למשפט וצדק.

במסכת תמיד (פ"ד מ"ג) מתואר איך היו הכהנים, בעלות השחר, מכינים את קרבן התמיד ואת הקטורת, וקודם שהיו מקריבים ומקטירים - עזבו הכהנים את העזרה, וירדו ללשכת הגזית לקרות קריאת שמע! ומדוע קראו קריאת שמע קודם להקטרה והקרבה?

כתב רבינו הרע"ב: "והכי נכון הדבר, שיתפללו קודם שיקטירו שום הקטרה, ויעל קרבנם לריח ניחוח".

והקשה בחי' 'באר שבע': והלא הכהנים נמצאים כעת במקום מקודש ביותר - בעזרה הקדושה, ומדוע צריכים הם ללכת להתפלל דווקא בלשכת הגזית?

וביאר ב'תפארת ישראל' (יכין אות סג): לאחר קריאת שמע מיד התפללו הכהנים. והנה בלשכת הגזית היו עוסקים בתורה, ומשום כך בטוח יותר שתקבל תפילתם קודם שיקטירו ויקריבו, דבמקום רנה שם תהא תפילה, ואוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב (ברכות ח.). ולהכי קראו קריאת שמע והתפללו - דוקא בלשכת הגזית - מקום לימוד התורה!

ולפי דרכינו יש לומר, כי הנה גילה לנו האר"י הקדוש כי מצות "ואהבת לרעך כמוך" מסוגלת לקבלת התפילה, כמו שכתב בתחילת שער הכוונות וז"ל: קודם שהאדם יסדר תפילתו בבית הכנסת מפרשת העקידה ואילך, צריך שיקבל עליו מצות ואהבת לרעך כמוך, ויכוין לאהוב כל אחד מבני ישראל כנפשו. כי ע"ז תעלה תפילתו כלולה מכל תפילות ישראל ותוכל לעלות למעלה ולעשות פרי. ובפרט אהבת החברים העוסקים בתורה ביחד, צריך כל אחד ואחד לכלול עצמו כאילו הוא אבר אחד מן החברים שלו. ובפרט אם יש לאדם ידיעה והשגה לדעת ולהכיר לחברו בבחינת הנשמה, ואם יש איזה חבר מהם בצרה, צריכים כולם לשתף עצמם בצער או מחמת חולי או מחמת בנין ח"ו, ויתפללו עליו וכן בכל תפילותיו וצרכיו ודבריו ישתף את חברו עמו. ומאד הזהירני מורי ז"ל בענין אהבת החברים שלנו של חברתינו. עכ"ל.

לכן בחרו להתפלל במקום לשכת הגזית, היינו מקום ישיבת הסנהדרין שכל עניינם הוא ריבוי האחוה והשלום.

וכמו שמצינו בבבא קמא (צב.): "כל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר, הוא נענה תחילה". כי מחמת שמצטער בצער של חבירו וכואב לו חסרונו של חבירו, וחפץ שחבירו יוושע, מעורר בזה מצות "ואהבת לרעך כמוך" ושכר מצוה זו מועיל שתקבל תפילתו גם עבור עצמו.

נסיים, בספר ייטב לב (ויחי ד"ה ויקרא יעקב) מביא בשם זקינו האדמו"ר רבי משה טייטלבוים זצ"ל בעל הישמח משה, ששמע ממור' האדמו"ר רבי יעקב יצחק זצ"ל 'החווה מלובלין, שאמר צדיק אחד מפי אליהו זכור לטוב: אמרו חז"ל (סנהדרין צז) אין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס. כלומר שלא יתפלל כל אחד רק על הפרט מה שצריך לו לבדו, אלא יתפלל על הכלל כולו, יבקש רחמים על גלות השכינה. "עד שתכלה פרוטה" - הפרטיות מן הכיס שהוא הלב, שיתאשו מצרכיהם ויבקשו על הגאולה.

הרי לנו כי המחשבה על הזולת מועלת ומסוגלת לקבלת התפילה, ואף להביא את הגאולה.